

355.02

Б33

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В. М. Бєгма, О. О. Свергунов

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЙ
ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВИХ
КОМПЛЕКСІВ ДЕРЖАВ.
ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ**

АНАЛІТИЧНА ДОПОВІДЬ

НІСД NISS

355.02
637

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

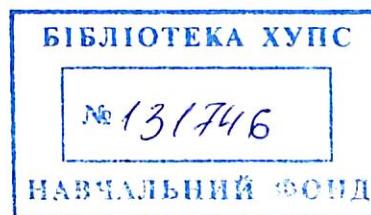
В. М. Бегма, О. О. Свергунов

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ
СТРАТЕГІЙ ІНВЕСТИЦІЙНО-
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВИХ
КОМПЛЕКСІВ ДЕРЖАВ

Досвід для України

АНАЛІТИЧНА ДОПОВІДЬ

A133359

Київ 2019

УДК 355.43 : 351.86 (477)
К65

*За повного або часткового відтворення цієї публікації
посилання на видання є обов'язковим*

Електронна версія видання: <http://www.niss.gov.ua>

Автори:

Бегма В. М., д-р. екон. наук, доцент, головний науковий співробітник
відділу воєнної та воєнно-економічної політики НІСД

Свергунов О. О., канд. техн. наук, доцент, провідний науковий співробітник
відділу воєнної та воєнно-економічної політики НІСД

K65 Концептуальні засади стратегій інвестиційно-інноваційного розвитку оборонно-промислових комплексів держав. Досвід для України : аналіт. доп. / В. М. Бегма, О. О. Свергунов. – Київ : НІСД, 2019. – 64 с.

ISBN 978-966-554-310-7

В аналітичній доповіді оцінено основні стратегії інвестиційно-інноваційного розвитку оборонно-промислових комплексів держав. Визначено потенційні ризики для України. Показано шляхи розвитку оборонної промисловості України.

Для фахівців у сфері безпеки і оборони.

УДК 355.43 : 351.86 (477)

ISBN 978-966-554-310-7

© Національний інститут стратегічних досліджень, 2019

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	4
Вступ	6
Розділ 1. Характеристика діяльності провідних держав з реалізації інвестиційно-інноваційних стратегій розвитку ОПК	11
1.1. Політика держав з оцінки загроз для забезпечення національної безпеки і оборони	12
1.2. Формування стратегій національної безпеки та стратегій забезпечення оборони	14
1.3. Стратегії розвитку ОВСТ та інвестиційно-інноваційні стратегії розвитку ОПК	22
1.4. Стратегії розвитку ОПК в країнах, які прагнуть розвивати оборонну промисловість	29
Розділ 2. Характеристика військово-промислової політики України з пропозиціями інвестиційно-інноваційного розвитку ОПК	37
2.1. Стан ОПК України	37
2.2. Характеристика заходів з удосконалення нормативно-правової бази у сферах військово-промислової політики України з інвестиційно-інноваційного розвитку ОПК . .	45
2.3. Пропозиції до формування стратегій інвестиційно-інноваційного розвитку ОПК України	52
Висновки	57
Рекомендації	61

ВСТУП

Станом на кінець другого десятиліття ХХІ ст., коли загострилося воєнне протистояння між провідними центрами сили та трансформуються стратегії національної безпеки і воєнні стратегії, у світі швидкими темпами почали формуватися та реалізовуватися стратегії інвестиційно-інноваційного розвитку оборонно-промислових комплексів держав з виробництва принципово нових систем ОВСТ. У центрі уваги – розроблення лазерного, гіперзвукового, роботизованого та іншого озброєння з використанням штучного інтелекту, яке суттєво змінює характер війн. Крім того, компанії оборонної промисловості стали високодиверсифікованими як з розробок і виготовлення продукції військового та подвійного використання, так і цивільного призначення.

На цьому фоні виділяються проблеми України із забезпечення національної безпеки та оборони, які пов'язані з функціонуванням і розвитком ОПК держави й виробництвом нових систем ОВСТ.

По-перше, існує проблема технічного переоснащення ЗС та інших сил оборони держави високотехнологічними системами ОВСТ (літаками, кораблями, засобами ППО тощо) на заміну тих, які знаходяться на озброєнні вже 30–40 років. На вирішенні цієї проблеми неодноразово акцентувалася увага на політичному, експертному та науковому рівнях^{1, 2, 3}. При цьому, зокрема, зазнача-

¹ Горбулін В. П. Оборонне будівництво в Україні. Проблеми розвитку ОПК і підходи до їх вирішення // Стратегічна панорама, 2001. – № 1-2. – С. 135–143.

² Горбулін В. П. Військово-технічна та військово-промислова політика України: проблеми формування та реалізації / В. П. Горбулін, В. В. Зубарев, П. П. Скурський, С. М. Химченко // Національна безпека: український вимір. – 2009. – № 3 (22). – С. 5–11.

³ Горбулін В. П. ОПК України: кроки до стабілізації діяльності та розвитку в умовах гібридної війни / В. П. Горбулін, В. С. Шеховцов, А. І. Шевцов // Стратегічна панорама, 2016. – № 2. – С. 54–62.

лося, що на закупівлю нових високотехнологічних систем ОВСТ потрібні великі кошти, яких в бюджеті України нині немає, а механізми їх накопичення не відпрацьовано⁴.

По-друге, ОПК України, який ще на початку 90-х років ХХ ст. становив майже третину ОПК СРСР, нині переважно зруйнований або працює неефективно. Нині він, за оцінками експертів, не здатен забезпечити більшу частину потреб ЗСУ, причому в найважливішій номенклатурі ОВСТ і послуг (у грошовому еквіваленті це не менше ніж 60–70 %). Наприклад, Україна ніколи не виробляла і не виробляє бойових літаків, комплексів протиповітряної оборони, корабельного озброєння, ударних і оперативно-стратегічних та оперативно-тактичних безпілотних авіаційних комплексів, бойових вертольотів, значної частини авіаційного керованого озброєння, переважної більшості боєприпасів, стрілецької зброї і багато іншого⁵.

По-третє, структура та нормативно-правова база функціонування ОПК України не забезпечують залучення приватних інвестицій, зокрема й іноземних, у його розвиток^{6,7}.

По-четверте, науковий потенціал Національної академії наук України та університетської науки слабо або зовсім не використовується в інноваційному процесі розробок та виробництва нових ОВСТ. Це також стосується системи підготовки кадрів для ОПК.

У 2015 році у зв'язку з подіями в Криму та на Сході України Національна академія наук України започаткувала виконання цільової науково-технічної програми «Дослідження і розробки з

⁴ Методологічні аспекти оцінки стану військово-технічної політики та її складових : наук.-метод. видання / В. П. Горбулін (кер. авт. кол.), В. В. Зубарев, О. П. Кутовий; О. О. Свергунов; С. М. Химченко. – Київ : Інтертехнолодія, 2009. – 208 с.

⁵ Розвиток ОПК – першочергова справа сьогодення // Defence-ua. 07.11.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://defence-ua.com/index.php/statti/3667-rozvytok-opk-pershocherhova-sprava-sohodennya>.

⁶ Гавриш О. Долучення підприємств ОПК до світових фондових ринків: проблеми законодавства та роль держави. Регіональний філіал НІСД у м. Дніпропетровську. 08.08.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/august08/06.htm>

⁷ Створено лігу оборонних підприємств України – потужне об'єднання приватного сектору ОПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ldc.org.ua/stvorenno-ligu-oboronnih-pidpriyemstv-ukrayini-potuzhne-ob-yednannya-privatnogo-sektoru-opk/>

проблем підвищення обороноздатності і безпеки держави». У рамках цієї програми посилилася взаємодія з питань інноваційних розробок між НАН України і МО України, Генеральним штабом ЗСУ, Державним концерном «Укроборонпром», Державним космічним агентством України та підприємствами ОП (зокрема, ДП «КБ «Південне» імені М. К. Янгеля», ДП «Науково-виробничий комплекс газотурбобудування «Зоря» – «Машпроект», ДП «Запорізьке машинобудівне конструкторське бюро «Прогрес» імені академіка О. Г. Івченка» тощо)⁸. Однак взаємодія фундаментальної і прикладної науки, розробників і виробників, замовників і експлуатантів озброєння все ще не відповідає вимогам сьогодення щодо розширення інновацій для забезпечення національної безпеки і оборони.

По-п'яте, ускладнені процедури видачі ліцензій для імпорту та експорту ТВП та ТПВ суб'єктам господарювання. Експортний потенціал української оборонної промисловості в рамках ВТС практично не використовувався для інвестиційного та інноваційного її розвитку. Відзначають критичну залежність українського ОПК від експортних комплектуючих (на рівні 80–90 % від загального обсягу фінансових надходжень)⁹.

По-шосте, ускладнена процедура комерціалізації військових технологій та забезпечення ширшого їх застосування у цивільних розробках. Промисловий потенціал української оборонної промисловості також неефективно використовується для виробництва товарів подвійного та цивільного використання і розвитку економіки держави в цілому.

У 2018 році була затверджена Стратегія розвитку ОПК України на період до 2028 року¹⁰ як документ державної військово-про-

⁸ Академія представила результати виконання нової бюджетної програми у 2018 році. НАНУ. 22.02.2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=4651>

⁹ Гавриш О. Долучення підприємств ОПК до світових фондових ринків: проблеми законодавства та роль держави. Регіональний філіал НІСД у м. Дніпропетровську. 08.08.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/august08/06.htm>

¹⁰ Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 20 червня 2018 року № 442-р «Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/>

мислової політики України та довгострокового стратегічного планування у сфері національної безпеки і оборони. Її розробка та затвердження передбачені п. 4. «Забезпечення розвитку систем сектору безпеки і оборони» Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України¹¹.

Актуальним питанням у рамках науково-методичного забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку ОП держави є вивчення світового досвіду формування загальних та інвестиційно-інноваційних стратегій розвитку ОПК або окремих його галузей, корпорацій і підприємств (компаній) та їх реалізації. Такий досвід має враховуватися в проектах документів з реалізації Стратегії розвитку ОПК, що розробляються в Україні. Йдеться, зокрема, про визначені Законом України «Про національну безпеку України» проектів правових актів щодо проведення огляду оборонно-промислового комплексу¹².

Важливим питанням також є вивчення світового досвіду впливу на економіку держав через механізми реалізації стратегій розвитку ОПК. У Стратегії національної безпеки України¹³ (п. 4.9. «Забезпечення економічної безпеки») зафіксовано, що «ключовою умовою нової якості економічного зростання є забезпечення економічної безпеки шляхом» (серед іншого) розвитку ОПК як потужного високотехнологічного сектору економіки, здатного відігравати ключову роль у її прискореній інноваційній модернізації.

Аналіз визначених Концепцією розвитку сектору безпеки і оборони України (п. 3.15. Концепції) завдань стосовно розвитку ОПК показує, що для їх вирішення необхідно використовувати методи

¹¹ Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>

¹² Йдеться про положення статті 27, відповідно питань ОПК, Закону України «Про національну безпеку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/page2>

¹³ Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

стратегічного управління на основі інвестиційно-інноваційних стратегій. Застосування таких стратегій дає змогу комплексно та раціонально використовувати потенціал фундаментальної та прикладної науки, промислового виробництва, системи підготовки кадрів та інвестиційних ресурсів з виробництва нових ОВСТ.

З урахуванням зазначеного в роботі проаналізовано наукові, аналітичні та нормативно-правові матеріали за напрямами:

- визначення методологічних проблем у сфері інвестицій та інновацій в ОПК;
- формування та реалізація інвестиційно-інноваційних стратегій розвитку ОПК у провідних країнах;
- взаємодія країн НАТО та ЄС в рамках стратегій виробництва ОВСТ та розвитку ОПК;
- функціонування та інвестиційно-інноваційний розвиток ОПК України і ймовірність виникнення потенціальних ризиків у цій сфері;
- розроблення рекомендацій щодо інвестиційно-інноваційного розвитку ОПК України.